

19. Yüzyıl Ortalarında Ankara Yahudilerinin Sosyal-İktisadi Durumu

The Social and Economic Life of the Jewish Community Residing in Ankara Center in first Half of the 19th Century

Nurşen Gök*

Özet

Bu çalışmada 19. yüzyıl ortalarında Ankara kent merkezinde yaşayan Yahudi milletinin sosyal iktisadi yaşamı Temettuat Defterlerinin verdiği verilere dayanılarak ele alınmaya çalışılmaktadır.

Temettuat Defterleri, Tanzimat devrinden önce değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için, hane reislerin gelirlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan temettü sayımlarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Vergi mükelleflerinin ayrıntılı dökümünü vermesi nedeniyle sosyal tarih açısından önemli kaynaklar niteliğindedirler. Bunlar aynı zamanda etnik analizlere olanak tanıyan verileri kapsamı açısından önemli olan defterlerdir. 19. yüzyılda Müslüman ve Müslüman olmayan topluluklarda demografik ve iktisadi değişimlerin izlenmesine olanak vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Temettuat Defterleri, Yahudi Milleti, Ankara.

Abstract

This study will deal with the social-economic life of the Jewish community under the *millet system* of the Ottoman Empire residing in Ankara Sanjak center based on the Temettuat registries. These registries came into existence as an outcome of Temettü censuses, which aimed to identify the household outcome and replace the taxes collected under different names (before the Tanzimat era) with a single tax. These registries are significant sources for understanding the social history of the period, since they present quite detailed information about the tax payers as well as the data concerning ethnical backgrounds which enable us analyze the demographical and economical changes of the 19th century non-Muslim communities.

Key Words: Temettuat Registries, Jewish Community, Ankara.

---

* Yrd. Doç. Dr., Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-mail: nursengokgok@gmail.com.

Giriş

Bu çalışmada, 19. yüzyıl ortalarında Ankara kent merkezinde yaşayan Yahudi milletinin sosyal iktisadi yaşamı Temettüât defterlerinin verilerine dayanılarak ele alınmaya çalışılmaktadır. Söz konusu zaman dilimine ait Ankara'nın sosyal ve ekonomik tarihine dair çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu çalışmalar arasında Ermeni, Yahudi gibi Müslüman olmayan topluluklara ilişkin detaylı bilgi eksikliği göze çarpmaktadır.

Temettüât Defterleri Tanzimat'ın uygulandığı alanlarda gerçekleştirilen temettü sayımları verilerini içermektedir. Tanzimat öncesinde Devletin dağılma ve çökmekten kurtarılması için yeni bir düzen arayışı çerçevesinde III. Selim döneminde hazırlanan layihalarda, arazi ve mal mülk sayımının yenilenmesinin önerildiği gözlenmektedir.¹ Öncelikle yeni bir askeri düzen kurulması gerekliliğinden yola çıkan bu önerilere o dönemde itibar edilmemiş ya da uygulama imkânı bulunmamıştı.²

Tanzimat'ın ilanından sonra devlet bütün kurum ve kuruluşlarıyla yeniden yapılandırılmaya çalışılmış, özellikle vergi gelirlerinin sağlıklı ve adaletli bir şekilde toplanmasına yönelik girişimler olmuştu. Bilindiği üzere bu girişimlerin ilk önemli adımları muhassıllık teşkilatının kurulması ve 1840 yılından başlanarak mal-mülk sayımının bu amaçla yapılmış olmasıdır. Ne var ki iki yıla yakın süren bu çaba çeşitli nedenlerle beklenen sonucu vermemiş ve muhassıllık kurumu 1842'de kaldırılmıştı.

Yeni idari yapılanmanın ardından 1844 yılında ikinci kez ayrıntılı ve kapsamlı mal-mülk sayımı yapılmış ve bu sayımın kaydedildiği defterler "Temettüât Defterleri" olarak adlandırılmıştır. Temettüât defterlerine aralarında dönem ve sistem farklılıkları olmasına rağmen Osmanlı Klasik dönemindeki Tahrir defterlerinin bir devamı olarak bakmak da mümkündür. Bu yöndeki değerlendirmelerden birinde "*Osmanlı tarihinde biri mutlak monarşik, diğeri ise modern bürokratik merkezîyetçi yönetimin tesis edildiği ya da edilmeye çalışıldığı 16. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan köprüünün iki taraftaki ayaklarından birisinde Tahrir defterleri diğeri Temettüât defterleri bulunmaktadır*"³ denilmektedir.

¹ Enver Ziya Karal, "Nizâm-ı Cedid'e Dair Lâyihalar", *Türk Tarih Vesikaları Dergisi*, C.I, S.6, C.II, S.8, C.III, S.11, Maarif Vekilliği yayınları, İstanbul, 1941-1944.

² Musa Çadırcı, "1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, s.109-110.

³ Oktay Özel, "Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, Derleyen: Prof.Halil İnalçık-Prof Şevket Pamuk, Ankara Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2000, s.35.

“Mamûriyet-i mülk ve devlet” için bir kalkınma modeli; “mülk ve milleti ihya” hareketi ve yeniden yapılanma⁴ olarak tanımlanan Tanzimat’la gelen dönem, gerek mali sistem açısından gerekse devletin mali tarihi açısından istisnai ölçüde önemli bir dönemdir.⁵

Tanzimat dönemi yöneticileri, devletin varlığını devam ettirebilmesi için toplumsal birliğin ve idari bütünlüğün sağlanmasını temel şart olarak gördüler ve bu amaçla giriştikleri tüm idari reformların başarısının sağlam bir mali tabana oturtulmasına bağlı olduğunu kavradılar. Ekonomik kalkınmanın ön plana çıkarıldığı bu dönemde maliyede ıslahat hemen hemen Tanzimat’ın temelini teşkil etmiş ve idari alanda yapılan ıslahat mali merkezîyetçiliğin uygulanmasında bir araç olarak görülmüştü.⁶

Mali problemlerin çözümlenmesi ancak devletin sağlam ve yeterli kaynaklara başvurması ile mümkün olabilirdi. Bu yüzden Tanzimat yönetiminin mali reformlarının en önemli parçasını vergi konusundaki düzenlemeler oluşturdu.⁷

Tanzimat’ın Osmanlı vergi sisteminde getirdiği en büyük değişikliklerden biri, daha önce çeşitli adlarda alınmakta olan vergilerin yerine “an-cemaatin vergi” diye adlandırılan tek bir verginin getirilmesi oldu⁸. Tanzimat’tan çok daha önce maliyede girişilen yenileşme çabaları, Tanzimat’tan bir yıl önce “Umur-ı Nafia Meclisi”nin oluşturulması, aynı yıl içinde adil vergilendirmenin yapılabilmesi için tahrir denemelerinin yapılması⁹ gibi öncü çalışmalar ve Tanzimat’ın mali reform çabalarıyla, tarh, tahakkuk ve tahsil şekillerinde son derece karmaşık ve tesadüfî bir hale gelmiş çok sayıdaki örfî verginin tamamen kaldırılarak yerine “herkesin emlak, arazi, ticaret ve temettüâtına nispetle ve binde hesabıyla” yani ödeme gücüne göre belirlenecek tek bir vergi alınmasına gidildi.¹⁰

⁴ Halil İnalçık: “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, *Belleten*, XXVIII/112, Türk Tarih Kurumu (TTK), Ankara, Ekim 1964, s.619; Halil İnalçık, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Belleten*, XXVIII/ 112, TTK, Ekim 1964.

⁵ Tefvik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi; Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Ankara, 1989, s.59.

⁶ Halil İnalçık, Halil İnalçık, “Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, s.627; Rifat Önsoy, “Tanzimat Dönemi İktisat Politikası” *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslar Arası Sempozyumu (Ankara 31-Ekim 3 Kasım 1989)*, Ankara 1994, s.258.

⁷ Tefvik Güran, “19.Yüzyıl Temettüât Tahrirleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, DİE, Ankara, 2000, s.75.

⁸ Coskun Çakır, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 2001, s.49.

⁹ Tarih-i Lütî, Cilt.V, Dersaadet, 1302, s.122-123.

¹⁰ Tefvik Güran, age., s.75.

Temettüât defterleri, işte bu tek bir verginin Tanzimat devrinden önce değişik adlarla alınan vergilerin yerine ikamesi için, hane reislerin gelirlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan temettü sayımlarının sonucunda ortaya çıkmıştır.

Modern bürokratik ve merkezîyetçi sistemin tesisi çabası olan Tanzimat'ın uygulandığı alanlarda yapılan temettü sayımlarının temel gayesi, toplam vergi yükünü bölgeler ve hâneler arasında âdil bir şekilde tespit etmek ve bu sayımlar neticesine bakarak gerekli malî değişiklikleri yapmaktır.¹¹ Daha önce taşranın insiyatifine bırakılan tevzi defterleri uygulamasının getirdiği tecrübeler üzerine Temettü Defterleri oluştu¹².

Kişilerin sahip olduğu tüm mal varlıklarını kapsamlı bir şekilde kaydeden defterler, Osmanlı taşrasının en ayrıntılı bilgilerini sunmaktadır. Düzenleniş amaçları istatistikî bilgi derlemek olmamakla birlikte, bugünün araştırmacılarına Osmanlı taşrasının mali ve sosyal yapısına ilişkin çalışmaları için önemli istatistikî bilgiler vermektedirler.

Vergi mükelleflerinin ayrıntılı dökümünü vermesi nedeniyle nüfus rakamına ulaşma olanağı veren defterler, vergi mükelleflerinin isim ve şöhretleri, unvanları, lakapları, meslekleri, resmi görevleri, etnik yapıları bütün ayrıntılarıyla belirtilmiş olduğundan sosyal tarih açısından önemli kaynaklar niteliğindedirler.¹³ Aynı zamanda etnik analizlere olanak tanıyan verileri kapsamı açısından önemli olan defterler, 19. yüzyılda Müslüman olmayan topluluklarda demografik ve iktisadi değişimlerin izlenmesine olanak vermektedir.

Defterlerde, her bir şahsın, tüm menkul ve gayrimenkul mal varlığı ayrıntılarıyla yer almaktadır. Kişilerin sahip oldukları arazi miktarı ve türü (bağ, tarla vs.), yıllık geliri ve vergisi, bütün hayvanlarının miktarı ve yıllık geliri, dükkân ve diğer gelir kaynakları ile yıllık vergileri, ticari ve sınaî ve hizmet gelirleri tek tek kayda geçirilmiştir.

Son yıllarda söz konusu defterlerle ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalardan birisinde bu defterlerden

¹¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 1997, s.340.

¹² Yavuz Cezar, "18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Taşrasında Oluşan Yeni Mali Sektörün Mahiyet ve Büyüklüğü Üzerine", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, sayı 9, İstanbul, Nisan 1996, s.120.

¹³ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, *Yozgat Temettüât Defterleri I-III*, İstanbul, 2000, s.15-16; Mehmet Ali Gökaçtı, "Maliye Nezareti Temettüât Defterlerine Göre 1845 Yılında Selanik", *Tarih ve Toplum*, sayı 168, Aralık 1997, s.18.

1961 adedinin Ankara Vilayetine ait olduğu tespit edilmiş¹⁴ olmakla birlikte, arşivleme çalışmalarının ilerlemesiyle bu sayının daha da artacağı anlaşılmaktadır.¹⁵

Ankara kent merkezinde yerleşik Müslüman olmayan topluluklara ait Temettüât defterlerinden Yahudi halkla ilgili olanlarını ele alacağız. Bu defterler, Hacendi Yahudi Mahallesi ile Öksüzce Yahudi Mahallesine aittirler. Arşivde Hacendi Mahallesine ait iki ayrı defter (Defter No:144, 17359) tespit edilmiş olmakla birlikte, Öksüzce Mahallesine ait sadece bir defter bulunmaktadır (Defter No:17162). Ayrıca her iki mahallenin birlikte kaydedildiği diğer bir defter de mevcuttur (Defter No: 191). Defterlerin bazı sayfaları eksiktir. Nüshalar bir arada değerlendirilerek bu eksiklikler aşılmaya ve söz konusu tarihte Ankara kent merkezindeki Yahudilerle ilgili bilgiler derlenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Daha önce yapılmış bir araştırmada Ankara kent merkezinde 1830'da yapılan nüfus sayımında da bu iki mahallede Yahudilerin oturduğu tespit edilmiş olup, erkek Yahudi nüfusunun 163 kişi olduğu görülmektedir.¹⁶ Ancak Temettüât defterlerindeki kayıtlarda nüfusun yalnızca vergi vermekle yükümlü olanları kayda geçirildiği için bu sayıya ister istemez ulaşılmamaktadır. Her iki

---

¹⁴ Şennur Şenel, *XIX. YY Ortalarında Ankara Eyalet Merkezi'nin Sosyal ve İktisadi Durumu (H.1260-1261/m.1844-1845 Tarimli Temettüât Defterleri'ne Göre)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.5. Doktora Tezinde Ankara Eyaletine ait Temettüât Defterlerinin sadece merkeze ait olanlarının incelemesi yapılmış olup Ankara Eyaletinin merkez dışındaki diğer Temettüât Defterlerinin değerlendirmesinin bir başka çalışmada yapılacağı belirtilmektedir. Şenel, Ankara Eyaleti, Ankara Sancağı merkezinin 73 mahallesine ait toplam 2281 sahife olduğunu belirttiği 119 adet defter incelemiş olduğunu ifade etmektedir. Merkez sancağındaki Öksüzce ve Hacendi Yahudi Mahallelerine ait defterlerin incelenen defterlerin arasında bulunmamasının nedeni, söz konusu araştırma esnasında bu defterlerin henüz tasnif çalışmalarının tamamlanmamış olması, ya da araştırmacının başka nedenlerle bu defterlere ulaşamaması olmalıdır.

¹⁵ Tefik Güran, Osmanlı Başbakanlık Arşivinde mevcut Temettüât Defterleri sayısını 17.540 (Güran, age., s.76), Şennur Şenel ise 17.747 (Şenel, agt., s.5-6.) olarak vermektedirler. Sayılar arasındaki bu farklılık her iki çalışmanın yürütüldüğü dönemde arşivdeki tasnif çalışması tamamlanmış Temettüât Defterleri sayı farklılığından kaynaklanmış olmalıdır.

¹⁶ *1830 Sayımında Ankara*, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Musa Çadırcı, Yard. Doç. Dr. Latif Armağan, Yard. Doç. Dr. Sedat Bingöl, Arş. Görevlisi Bekir Koç, Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim Kültür Daire Başkanlığı, Ankara, 2000, s.547-550. Bu yayında verilen tablo bilgiye kolay ulaşılması amacıyla ekte tekrar verilmiştir; bir başka araştırmada 1830 yılında Ankara'da oturan Yahudi erkek nüfusu 135 olarak belirtilmektedir. Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.125.

mahallede vergi yükümlüsü olarak 57 kişi kayıt altına alınmıştır. Bunlardan 15'i Öksüzce Mahallesi'nde 42 kişisi ise Hacendi Mahallesi'nde ikamet etmekte idiler.

Hane esaslı üzerine yapılan sayımlarda yer alan kayıtlar bize, hane sahibinin ismi ve unvanı, mesleği olmak üzere kişilik bilgileri; bir yıl içinde hane reisi tarafından ödenen bir tür gelir vergisi olan "Vergi-yi mahsuse"nin kuruş olarak miktarı, ödemekle yükümlü olunan cizye kâğıtlarının türü, aşar vergisinin değeri, taşınır ve taşınmaz servetler olmak üzere vergi gelirleri hakkında bilgi vermektedir.

Sayımlarda hane reisinin tasarrufu altında tuttuğu başlıca gelir kaynakları, bağ, bahçenin dönüm olarak miktarı; dükkân ile benzeri taşınmazların sayısı ve büyüklüğü tespit edilmiş bulunmaktadır. Başlıca gelirler, hane reisinin sahip olduğu veya tasarrufu altında tuttuğu taşınır ya da taşınmaz mallarından elde ettiği hâsılat ile kira gelirleri ile esnaflık, ticaret gibi faaliyetlerinden sağlanan gelirlerdir.

Defterlerdeki bilgilerden yararlanılarak toplam 57 hane reisinin meslek dağılımı tablo halinde gösterilmiştir. Bu tür tabloların temettüât defterleri mevcut her bölge için yapılması, Yahudi nüfusun nasıl bir meslek dağılımı içinde bulunduğunu ortaya koyabilecektir. Yine her iki mahallede elde edilen toplam gelir miktarı ve bunun hane başına dağılımı iki tablo halinde verilmiştir. İkinci tablo mahallelerin toplam geliri ve bunun hane başına düşen ortalama değerini göstermektedir. Üçüncü tabloda ise vergi yükümlüsü kişilerin gelirleri ve vermekle yükümlü oldukları vergi miktarları belirtilmiştir.

Tablo 1: Meslek Grubu Dağılımı

Meslek Grubu	Hacendi Mahallesi Kişi Sayısı	Öksüzce Mahallesi Kişi Sayısı
Attâr Esnafı ¹⁷	8	1
Tenekeci Esnafı	8	0
Çerçici Esnafı	16	10
Yaymacı Esnafı ¹⁸	4	0
Hizmetkar	4	2
Billûrcu Esnafı ¹⁹	0	1
Duhâncı ²⁰	1	0
İşsiz	1	1

¹⁷ Attâr, güzel kokular, iğne iplik vesaire satan, aktar.

¹⁸ Sergici.

¹⁹ Cam işleyen.

²⁰ Tütüncü.

Tablo 2: Gelir Dağılımı

Mahalle	Hane Sayısı	Toplam Gelir	Hane Başına Gelir
Öksüzce	15	4450	296,6
Hacendi	42	12850	305,9

Mahalle	A'lâ	Evsat	Ednâ	Toplam
Öksüzce	1	5	9	15
Hacendi	3	22	17	42

Tablo 3: Vergi Yükümlülüğü Grupları Dağılımı

Tablo 4: Öksüzce Mahallesinin Vergi Pusulası²¹

Hane Reisi	Mesleği	Derecesi	Vergisi	A'sarı	Temettüâtı
Velioğlu *** veled-i Danye	Attâr	A'lâ	500	04-	2000
Hayim veled-i Yasef	Hizmetkar	Evsat	040	00	0200
Musa veled-i Kamal	Çerçi	Ednâ	050	00	0200
Refa'il veled-i Şahan	Çerçi	Ednâ	030	00	0150
Şahan veled-i Yasef	Çerçi	Evsat	085	00	0350
İsak veled-i Şahan	Çerçi	Evsat	080	00	0400
Abram veled-i Mayer	Çerçi	Ednâ	048	00	0200
Yasef veled-i Abram	Çerçi	Ednâ	010	00	0050
Hayim veled-i Yasef	Çerçi	Ednâ	020	00	0100
Abram veled-i Lazar?	Hizmetkâr	Ednâ	025	00	0150
İsak veled-i Kamal	Alil	Ednâ	000	00	0000
Yudağ? veled-i Yasef	Çerçi	Evsat	040	00	0200
Yudağ? veled-i İsak	Çerçi	Ednâ	000	00	0000
İsak veled-i Kamal	Çerçi	Ednâ	040	00	0000
*** Yısmayel?	Billurcu	Evsat	080	02	0450
			1148	6	4450

Tablo 5: Hacendi Mahallesinin Vergi Pusulası²²

²¹ BOA ML.VRD.TMT 17162.

²² BOA ML.VRD.TMT 17359, BOA ML.VRD.TMT 191.

Hene Reisi	Mesleği	Derecesi	Vergisi	Aşarı	Temettüâtı
Haham oğlu ***	Attâr	A'lâ	0700	000	2500
İlyaoğlu Abram	Attâr	Evsat	0180	000	0900
Musa veled-i Hayim	Attâr	A'lâ	0260	000	1100
Hayim veled-i Yasef	Çerçi	Ednâ	0020	000	0150
Galef? veled-i Yako	Yaymacı	Evsat	180	000	800
Salamon veled-i Yasef	Tenekeci	Evsat	000	000	0000
Yako veled-i Yasef	Attâr	Evsat	064	000	0250
Yuda? veled-i Lazar	Çerçi	Ednâ	040	000	0200
Yako veled-i Abram	Çerçi	Evsat	080	000	0350
Yako veled-i Rafe'il	Tenekeci	Ednâ	018	000	0100
Yasef veled-i Arslan	Duhancı	Evsat	110	000	0600
İsak veled-i İlya	Çerçi	Ednâ	038	000	0150
Şahan veled-i Avrani	Çerçi	Ednâ	000	000	0000
Musa veled-i Kamal	Çerçi	Ednâ	000	003	0000
Musa? veled-i Mürdehay?	Attâr	Evsat	161 ²³	000	0000
İsak veled-i Mentеш	Yaymacı	Evsat	180	000	0900
Toyer? veled-i İsak	Hizmetkar	Evsat	035	000	0150
Uzya? veled-i Hiyat?	Çerçi	Ednâ	020	000	0100
İsak veled-i Hiyat?	Hizmetkar	Ednâ	000	000	0050
Yasef veled-i Kamal	Çerçi	Ednâ	135	000	0200
Toyer? veled-i Salamon	Attâr	Evsat	127	002	0000
Refa'il veled-i Yako	Çerçi	Evsat	090	000	0350
Yuda' veled-i Yamto	*****	Ednâ	037	000	0150
Yako veled-i Marniye?	Çerçi	Evsat	032	000	0150
Musa veled-i Danye	Çerçi	Evsat	025	000	0150
Yako veled-i Toyer?	Tenekeci	Evsat	050	000	0150
İsak veled-i Rafe'il	Çerçi	Evsat	070	000	0250
İbram veled-i Lazar	Çerçi	Ednâ	027	000	0150
Salamon veled-i İsak	Çerçi	Evsat	135	000	0200
Musa veled-i İsak	Çerçi	Ednâ	32	000	0150
İsak veled-i Abram	Tenekeci	Evsat	060	000	0200
Mayer veled-i Abram	Yaymacı	Evsat	055	000	0200
Alil Musa veled-i Yuda	*****	Ednâ	000	000	0000
Salamon veled-i Abram	Yaymacı	Evsat	050	000	0200
Yasef veled-i İsak	Hizmetkar	Yok	025	000	0150
Uzya? veled-i Yuda'	Hizmetkar	Ednâ	024	000	0150
Salamon veled-i Arslan	Tenekeci	Evsat	035	000	0150
İsak veled-i Salamon	Attâr	Alâ	260	000	1000
Yako veled-i Samirya	Tenekeci	Evsat	050	000	0200
Refa'il veled-i Toyer	Çerçi	Ednâ	030	000	0150
Yako veled-i Hiyat	****	Evsat	020	000	0100
Alil Kamal veled-i İlye?	****	Ednâ	000	000	0000
Musa veled-i Danye	Çerçi	Evsat	030	000	0150
TOPLAM			3485	005	12850

²³ Defter No:144 de vergi değeri 3 kuruşu aşar olmak üzere 171 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Hacendi Yahudi Mahallesi toplam 42 haneden ibarettir. Vergi yükümlülerinden 3 kişinin a'lâ, 22 kişinin evsat, 17 kişinin ednâ seviyesinde oldukları görülmektedir. Bir kişinin hiçbir geliri olmadığı için cizyeden muaf tutulmuştur. Mahallede nüfusun çoğunluğu çerçici esnafıdır (16 kişi), bunu 8'er kişiyle attâr ve tenekeci esnafı izlemektedir. Dört hizmetkâr ve dört yaymacı esnafı vardır. Bir kişi duhâncı esnafıyla geçimini sağlamaktadır. Bir kişi ise işsizdir.

Mahallenin en varlıklı kişileri yıllık 2500 kuruş gelire attâr esnafından Haham oğlu Musa, 1100 kuruş gelire attâr esnafından Musa oğlu Hayim ve yıllık 1000 kuruş gelire attâr esnafından İsak oğlu Salamon'dur. Altı kişi hiç gelirsiz olarak kayıtlıdır. Bunlardan birisi vergi ödemekle yükümlü olmayan hahamdır. Kayıtlardan bu kişilerden ikisinin bir önceki yıl vergi ödemiş olduklarını görmekteyiz. Bunlardan attâr esnafından Musa oğlu Mürdehay? bir önceki yıl 3 kuruşu a'şar olmak üzere 171 kuruş vergi ödemiş ancak iflas etmiştir ve iki dönüm bağı olmakla birlikte iflası nedeniyle kayıtlara gelirsiz olarak geçmiştir. Attâr esnafından Toyer? oğlu Salamon bir önceki yıl 2 kuruşu a'şar olmak üzere 129 kuruş vergi ödemiş olmakla birlikte o da içinde bulunulan yıl gelirsiz olarak kayıtlara geçmiştir. Sahip olduğu bağının geliri ise ticari borcuna yetmediği kaydına yer verilmiştir. Dört hane reisinin ise 50 ila 200 kuruş yıllık geliri olmakla birlikte iane ile geçimlerini sağlayabildikleri belirtilmiştir ki bunlardan 200 kuruş gelirlili çerçi Yasef oğlu Kamal bir önceki yıl 137 kuruş, 100 kuruş gelirlili çerçi Uzya? oğlu Hıyat? 20 kuruş, 100 kuruş gelirlili Tenekeci esnafından Yako oğlu Rafe'il ise 18 kuruş vergi ödeyebilmişlerdir. 50 kuruş gelirlili hizmetkâr İsak oğlu Ziya ise mahallenin en az gelirlili kişisi olup bir önceki yıl da vergi ödememişti.

Bu veriler bize 42 hanelik Hacendi Mahallesinde 10 kişinin sayım yapıldığı yıl vergi ödemeyeceğini göstermektedir. Beş hane içinde bulunulan yıl vergi ödeyemeyecek kadar fakirleşmiştir. Dört hane ise zaten hiç vergi ödeyememektedir. Bunlardan Tenekeci Salamon oğlu Yasef firar halindedir. İzini kaybettirdiği kayda geçirilmiştir.

Sayımın yapıldığı sırada Öksüzce Mahallesi, Hacendi Mahallesi göre daha küçük bir mahalle olup on beş haneden oluşmaktadır. Mahallede bir kişi a'lâ, 5 kişi evsat ve 9 kişi ednâ olarak kaydedilmiştir. Mahallede nüfusun çoğunluğu çerçi esnafıyla geçinmektedir (10 kişi), iki kişi hizmetkârlıkla, birer kişi de attâr ve billurcu esnafıyla geçimini sağlamaktadır. Bir kişi ise işsizdir.

Mahallenin geliri en fazla olan kişisi yıllık 2000 kuruş gelire attâr esnafından *** oğlu Danye'dir. Çerçi esnafından Yasef oğlu Abraham yıllık 50 kuruş gelire mahallenin en az vergi ödeyen kişisidir. Üç kişi vergiden muaf

tutulmuştur. Bunlardan bir önceki yıl da vergi ödeyememiş olan Çerçi esnafından Yudağ' oğlu İsak gelirsiz olarak kayıtlara geçmiştir ve onun bunun yardımıyla evladının geçimini sağladığı belirtilmiştir. Mahallede bir kişi işsizdir. Bir kişinin ise evinin yandığı ve firar ettiği tespit edilmiştir.

1830 sayımında her iki mahalledeki Yahudilerden vergi ödeme açısından 1 kişi a'lâ, 33 kişi evsat, 43 kişi ednâ olarak sınıflandırılmıştır. 1844 yılına gelindiğinde her iki mahallede toplam 4 kişi a'lâ, 27 kişi evsat ve 26 kişi ednâ seviyesinde kayıtlara geçmiştir.

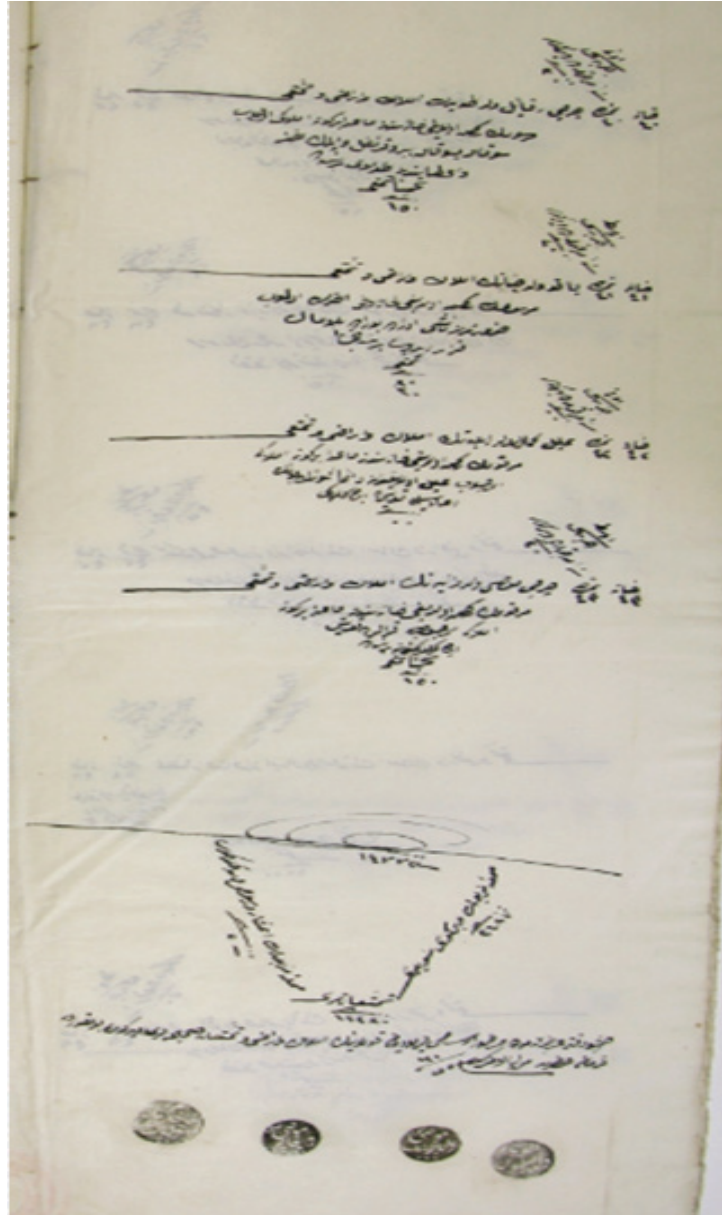
Sonuç:

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudilerin ekonomik olarak durumlarının kötüleşmeye başladığı bir dönem oldu. Kuşkusuz ülkedeki Yahudi cemaati sadece yoksullardan oluşmamaktaydı. Ancak yüzyılın sonlarına doğru Yahudi cemaatine mensup tipik bir kişi artık banker, sarraf, manifaturacı değil seyyar satıcıydı. Sıklıkla karşılaşılan meslekler seyyar satıcı, eskici, kazan tamircisi, ayakkabı boyacıydı.²⁴ Ankara Vilayeti'ne gelince 1830 yılı sayımından elde edilen verilerle 1844 yılı Temettüât defterleri kayıtları birlikte değerlendirildiğinde açıkça görüldüğü gibi her iki mahalle de kentin fakir bölümünü oluşturmaktadır. Topluluk üyeleri geçimlerini esnaflıkla sağlamaktadırlar. Yaygın olarak çerçici esnaflığı, attâr ve tenekeci esnaflığı yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra billûrcu, yaymacı, duhâncı esnaflığı ve hizmetkârlıkla geçimlerini sağlayanlar vardır. Hiçbir geliri olmayanlar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları daha önce durumları iyi olmakla beraber iflas etme yoluyla gelirsiz kalmış kişilerdir. Toplam 58 hanelik iki mahallede on bir hane reisinin içinde bulunulan yıl vergi ödeyemeyecek durumda oldukları kayıtlara geçmiştir ki bunlardan beş hane reisi daha önce vergi ödeyebilecek durumda idiler. Genel bir eğilim olarak vergiden kaçınmak için yıllık gelirlerin az gösterilmeye çalışıldığı düşünülse bile Ankara'da Yahudi mahalleleri şehrin yoksul kesimi içinde yer aldıklarını ifade edebiliriz.

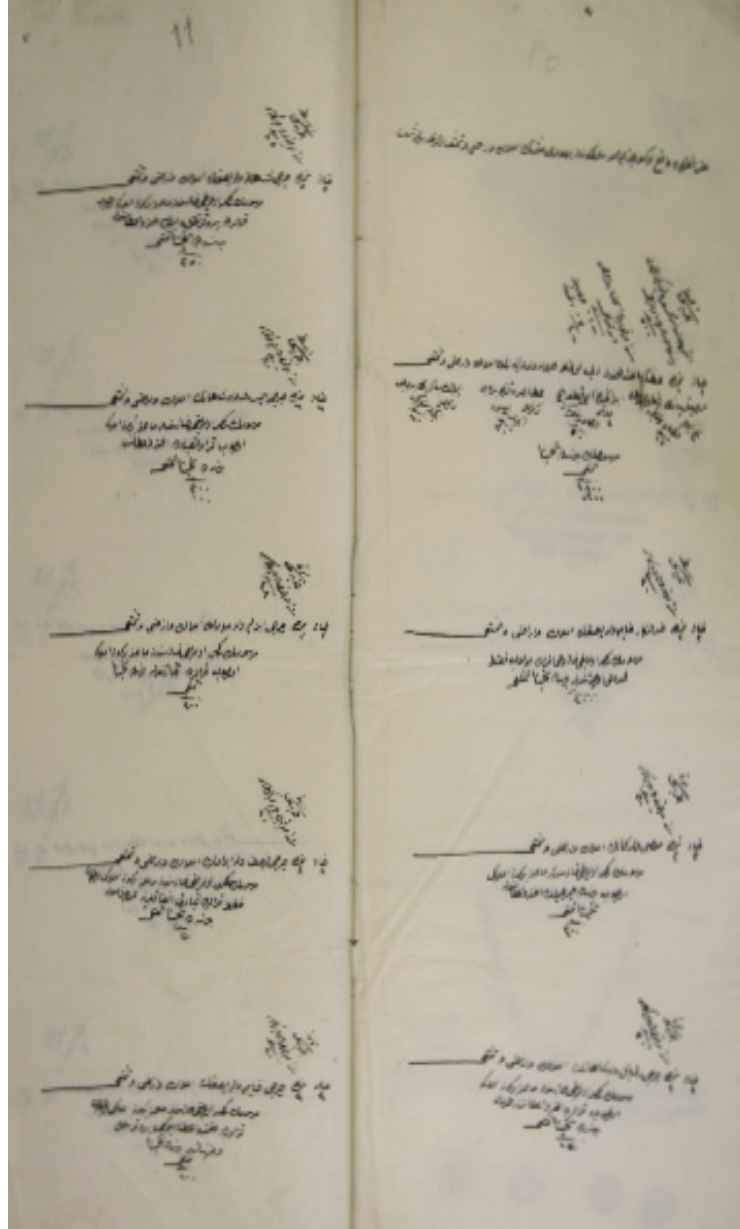
---

²⁴ Eva Groepler, *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, Çeviri: Süheyla Kaya, Belge yayınları, İstanbul, 1999, s.39, 42; Ayrıca Tanzimat dönemine kadar Osmanlı imparatorluğu dahilindeki Yahudi topluluğunun sosyal ve ekonomik faaliyetleri için bkz. Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları*, Ankara 2001.

1. Ek: Hacendi Mahallesi Temettuat Defteri Son Sayfa

2. Ek: Öksüzce Mahallesi Temetuât Defteri ilk sayfa

3. Ek: 1830 Sayımına Göre Hacendi ve Öksüzce Yahudi Mahallerinde İkamet Etmekte Olan Yahudi Nüfus

Adı / Lâkabı	Fizikî özellikleri	Yaşı [Sin]	Mesleği	Vergi durumu	1831-1836 yılları arası nüfus hareketliliği	Diğer bilgiler
Badem		60		Evsat		
Oğlu Salamon		35		Evsat	Iznikmid'e mürur. Gelmemiştir 15 R. 47.	
Oğlu Hayım		33		Evsat		
Kamal		35		Ednâ	Mürd-şud .	
Yasef		45			Kal'acık, Keskin'de ticaretde 3 L. 46.	
Oğlu Abraham		10		Ednâ	Keskin canibine ticaretle gitmiştir 15 M. 49.	
Oğlu Kamal		6		Sabî		
Galaf		40		Evsat		
Oğlu Yako		14		Ednâ		
Karun		6		Sabî		
Yako		35		Evsat		
Samerne						
Rafayel		60		Ednâ	Taşrada ticaretle. Dönmüştür 3 S.	

					46. Mürd-şud 3 Ra. 49.	
Yako		9		Müceddeden ednâ		
Abraham		60		Ednâ		
Oğlu Yako		30		Evsat		
Sahak		35		Evsat	Tosya'da ticarete 13 S. 46.	
Oğlu Musa					Tevellüd 25 S. 48.	
Oğlu Uya		5		Sabî		
Hayim		35		Evsat	Tosya'da ticarete 46.	
Konorta		32		Ednâ		
Karındaşı Yasef		10		Müceddeden ednâ		
Hayim		55		Evsat	Kapacık'da ticaretde. Gelmişdir 8 S. 46.	
Oğlu Musa		35		Evsat	Kapacık'da ticaretde. 8 S. 46.	
Oğlu Abrin		15		Ednâ	Taşrada.	
Hayim		8		Sabî Yeniden ednâ		
Konorta		5		Sabî	Mürd-şud 5 Ra. 250. :	
Oneal		30		Ednâ		
Oğlulshak		15		Müceddeden ednâ	Çerkeş'de. Gelmişdir 5 L. 45.	
Ishak		45		Evsat	Çerkeş canibine gitmişdir sene 48.	

Oğlu Hordhayi		15		Müceddeden ednâ		
Oğlu Sahak					Tevellüd 3 M. 251.	Çerkeş'de doğmuştur
Oğlu Uya		7		Sabî Yeniden ednâ		
Kamal		70		Ednâ	Mürd-şud 15 B. 47.	
Vlinas		35		Evsat		
Oğlu Musa		10		Müceddeden ednâ		
Konorta		55		Evsat	43 senesinden berü Köprü canibine gitmiştir. Gelmiştir. Yine gitmiştir 26 B. 251.	
Oğlu Minas		21		Evsat		
Oğlu Konorta					Tevellüd 5 M. 250. Mürd 15 Ra. 250	
Oğlu Konorta					Tevellüd 7 M. 251.	
Adarti		55		Evsat	Mürd-şud 8 C. 47.	
Oğlu Şahayür		6		Sabî		
Beryamin		22		Evsat		
Oğlu Daniyel					Tevellüd Gurre-i M. 249.	
Oğlu Kamal		5			Mürd-şud 250.	
Berdkayel		6		Sabî	Mürd-şud 5 Ra. 250.	
Musa		48		A'lâ	3 mâh müddetle Asitane-yi aliyye'ye gitmiştir. Gelmiştir. 25 Ş. 249.	

Oğlu Hayım		2		Sabî	
Karındaşı Karua		35		Evsat	
Yako		32		Evsat	3 mâh müddetle Asitane'ye gıtmişdir. Gelmişdir 25 S. 249.
Davit		35		Ednâ	Milletinden bâ-fermân Frenk olmuşdur 3 S. 47.
Oğlu İdris		12			
Oğlu Kamal		4			Mürd-şud 15Ra. 250.
Hayım		2		Sabî	
Abraham		35		Evsat	Kuds-i şerîf de. Gelmişdir.
Oğlu Uya		15		Ednâ	
Oğlu Şahayın		6		Sabî	
Oğlu Salamon		4		Sabî	
Dotkort		45		Evsat	
Yako		22		Ednâ	
Oğlu Davud					Tevellüd 25 Za. 251.
Sahak		16		Evsat	
Hayım		4		Sabî	
Yako		40		Ednâ	
Oğlu Yuda					Tevellüd 25 B. 47.
Oğlu Rafael					Tevellüd 15 Ca. 250.
Daniyel		13		Müceddeden ednâ	
Hayım		5		Sabî	
Tavid		3		Sabî	
Musa		32		Ednâ	
Ishak		35		Ednâ	
Refayel		18		Evsat	
Yako		10		Müceddeden	Tosya'da

				ednâ	ticaretde. Gelmiştir 5 M. 250.	
Yoda		32		Evsat	Kengri'de ticaretde gelmiştir. Yine gitmiştir 12 B. .52.	
Oğlu Lazar					Mürd-şud 3 Ra. 48.	
Abrabam		26		Ednâ		
Yetim Yasef		8		Sabî Yeniden ednâ		
Kamal		30		Ednâ	Tosya'da. Gelmiştir. Yine gitmiştir 25 B. 51.	
Oğlu Uya					Tevellüd 3 Ca 249.	
Sahak		55		Ednâ		
Salamon		25		Evsat		
Rafayel		36		Evsat		
Davud		13		Ednâ		
Kamal		5		Sabî	Mürd-şud Gurre-i Ra. 47.	
Abraham		40		Evsat		
Abraham		50		Ednâ	Mürd-şud Gurre-i B. 48.	
Musa		35		Evsat		
Babas Yako		30		Evsat	Mürd-şud 49.	
Oğlu Konorta					Tevellüd 25 Ra. 250.	
Oğlu Sahak						
Bosdok		50		Ednâ	Mürd-şud 15 Ra. 47.	
Hayim		5		Ednâ		
Rafayel		30		Ednâ		
Oğlu İstefan					Tevellüd 15 Ra. 50.	
Yako		8		Sabî		

			Yeniden ednâ		
Konorta		5			
Abraham		50	Evsat		
Oğlu Salamon		12	Ednâ		
Yasef		4	Sabî		
Musa		50	Evsat		
Oğlu Hayim		3	Sabî		
Yetim Yasef		18	Ednâ		
Oğlu Sahak				Tevellüd 3 M. 251.	
Yetim Bayer		13	Müceddeden ednâ		
Salamon		40	Ednâ		
Rafayel		32	Ednâ		
Oğlu Şahayin		4	Sabî		
Yetim Yako		8	Sabî		
Yako		35	Evsat	Çerkeş'de ticaretde.	
Sahak		32	Ednâ		
Sahak.: ___		35	Ednâ		
Oğlu Hayim				25 M. 47.	
Oğlu Yasef				5 Ra. 48.	
Salamon		18	Evsat		
Yako		30	Ednâ		
Oğlu Samain				Tevellüd 25 Ra. 250.	
Yeşuh		40	Ednâ	2 mâli müddetle Asitane'ye gitmiştir.	
Oğlu Çohas					
Suhube		13	Müceddeden ednâ		
Danyel		7	Sabî		
Sünyamin		2	Sabî		
Şahayin		25	Evsat		
Sahak		35	Evsat		
Oğlu Kamal		13	Müceddeden ednâ		
Oğlu Kabriyel		8	Sabî		

Musa		30		Evsat		
Oğlu Kamal		10		Müceddeden ednâ		
Salamon		6		Sabî		
Yımtok		25			Adana'ya gıtmişdir.	
Oğlu Kabriyel					Tevellüd 13 Z. 46.	
David		25		Evsat		
Oğlu Ishak					Tevellüd 3 Ra. 48.	
Yako		40		Evsat		
Devlet Harun		16		Evsat		
Daniyel		35 .		A'la	Kefaletle İstanbul'a Tosya'ya gıtmişdir 26 B. 251.	Ba-ferman Frenk olmuşdur.
Oğlu Harun		10		Müceddeden ednâ		
Oğlu Yuda		8/10		Sabî Yeniden ednâ		
Sahak		55		Evsat		
Damadı Yuda		30		Evsat		
Yetim Şahayin		13		Ednâ	Mürd-şud S. 49.	
Abraham		40		Evsat		
Oğlu Nefir		8		Yeniden ednâ		
Hayim		15		Ednâ	45 'den beri Kengiri'de	
Konorta		60		Ednâ	Mürd-şud 1 1 Ra. 250.	
Oğlu Daniyel		22		Evsat		
Sahak		45		Evsat		
Oğlu Yako		13			Mürd-şud 49.	
Oğlu Şahayin		22			Evsat	
Oğlu Konorta					Tevellüd 15 250.	
Oğlu Abraham		1				
Yetim Şahayin		13		Ednâ	Marhasalan kefaletiyle [].	

Abraham		20		Ednâ		
Oğlu Daniyel						
Habye		80		Amel-mânde	Mürd-şud 3 M. 250.	
Hayım		10		Müceddeden ednâ		
Yasef		8/10		Müceddeden ednâ		
Menteş		50		Evsat	Mürd-şud 250.	
Şemsur		1		Sabî	Mürd-şud 250	
Sahak oğlu Yako		8/11		Ednâ	Mürd-şud 15 Ra. 250.	
Karındaşı Konorta		51				
Kelabe		3			Mürd-şud 1 1 Ra. 250.	
Islambolı Sahak		25		Evsat		
Yuda		25			2 sene müddetle Asitane'ye ğıtmişdir 8 .M,251	

Kaynakça

- 1830 Sayımında Ankara*, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Musa Çadırcı, Yard. Doç. Dr. Latif Armağan, Yard. Doç. Dr. Sedat Bingöl, Arş. Görevlisi Bekir Koç, Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim Kültür Daire Başkanlığı, Ankara, 2000
- Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*. Cilt V., Dersaadet, 1302.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet -Said Öztürk, *Yozgat Temettiât Defterleri I-III*, İstanbul, 2000; Mehmet Ali Gökaçtı, “Maliye Nezareti Temettiât Defterlerine Göre 1845 Yılında Selanik”, *Tarih ve Toplum*, sayı 168, Aralık 1997.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ML.VRD.TMT 144, ML.VRD.TMT 191, ML.VRD.TMT 17359, ML.VRD.TMT, 17162
- CEZAR, Yavuz, “18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Taşrasında Oluşan Yeni Mali Sektörün Mahiyet ve Büyüklüğü Üzerine”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, sayı 9, İstanbul, Nisan 1996.
- ÇADIRCI, Musa, “1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- ÇAKIR, Coskun, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 2001.
- GROEPLER, Eva, *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yabudiler*, Çeviri: Süheyla Kaya, Belge Yayınları, İstanbul, 1999.
- GÜRAN, Tevfik, “Zirai Politika ve Ziraatte Gelişmeler, 1839-1876”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992.
- GÜRAN, Tevfik, “19.Yüzyıl Temettiât Tahrirleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, DİE, Ankara, 2000.
- GÜRAN, Tevfik, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi; Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Ankara, 1989.
- İNALCIK, Halil, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, *Bellekten*, Cilt: XXVIII/112 (1964), TTK Yayınları, Ankara.
- İNALCIK, Halil, “Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Bellekten*, Cilt: XXVIII/112 (1964), TTK Yayınları, Ankara.
- KARAL, Enver Ziya, “Nizâm-ı Cedid'e Dair Lâyhalar”, *Türk Tarih Vesikaları Dergisi*, I/6 (1941), II/8 (1942), III/11 (1944), Maarif Vekillîği Yayınları, İstanbul.
- ÖNSOY, Rıfat, “Tanzimat Dönemi İktisat Politikası” *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Ankara 31-Ekim 3 Kasım 1989)*, Ankara 1994.

ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

ÖZEL, Oktay, “Avarız ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, Derleyen: Prof. Halil İncik-Prof. Şevket Pamuk, Ankara Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

ŞENEL, Şennur, *XIX. YY Ortalarında Ankara Eyalet Merkezi'nin Sosyal ve İktisadi Durumu (H.1260-1261/m.1844-1845 Tarihli Temettuât Defterleri'ne Göre)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2002

Takvim-i Vekayi, 19 Zilhicce 1254, Nr. 177.